

5.8.2013

Dnro 2488/4/13

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajujoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Pasi Pölönen

SUVIVIRSI KOULUJEN KEVÄTJUHLISSA

Helsingin yliopiston vapaa-ajattelijayhdistys Prometheus ry:n puheenjohtaja arvosteli 3.6.2013 kirjeessään oikeusasiamiehelle Opetushallituksen johtokunnan puheenjohtajan, kansanedustaja Sari Sarkomaa menettelyä. Sarkomaa oli lähettänyt sosiaalisessa mediassa viestin, jonka mukaan suvivirren laulaminen kevätkuuhlassa ei ole uskonnon harjoittamista. Kuitenkin Suomen evankelisluterilaisen kirkon oman määritelmän mukaan virret ovat laulettuja rukouksia.

Sari Sarkomaa on julkaissut 31.5.2013 Facebookissa viestin, jonka mukaan ”Suvivirren laulaminen kevätkuuhlassa ei ole uskonnon harjoittamista. Suvivirsi on osa suomalaista kevätkuuhla-perinnettä.”

Totean vastauksena kanteluun seuraavan.

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Oikeusasiamies ryhtyy hänelle tehdyn kantelun johdosta niihin toimenpiteisiin, joihin hän katsoo olevan aihetta lain noudattamisen, oikeusturvan tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta.

Suomen perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on vuonna 1982 todennut olevan epäilyksetöntä, että perustuslain turvaa nauttivaan uskonnonvapauteen kuuluu, ettei ketään voida ilman perustuslain säätämisyjärjestyksessä annetun säännöksen tukea velvoittaa vasten tahtoaan osallistumaan uskonnonharjoitukseen. Perustuslakivaliokunnan mukaan tämä vapaus uskonnosta koskee kaikkia kansalaisia ja on periaatteessa riippumaton uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä, koska uskonnolliseen yhdyskuntaankaan kuuluvia henkilöitä ei voida pakottaa osallistumaan uskonnollisiin menoihin (PeVL 12/1982 vp.).

Perustuslakivaliokunta on tähdentänyt nykyisen uskonnonvapauslain (453/2003) säätämisen yhteydessä, että tarkoituksena ei ole ollut muuttaa käytäntöjä erilaisten koulun perinteeseen kuuluvien tilaisuuksien, kuten lukukauden päättäjäisten osalta. Perustuslakivaliokunnan kannoton mukaan juhlatraditiot ovat osa suomalaista kulttuuria, eikä niitä esimerkiksi niihin mahdollisesti sisältyvän yksittäisen virren laulamisen johdosta voida uskonnollisen suvaitsevaisuuden nimissä pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavina tilaisuuksina (PeVM 10/2002 vp).

Opetushallituksen 28.2.2006 julkaisemassa muistiossa (Perusopetuslain muutoksen vaikutukset uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetukseen sekä koulun toimintaan) on todettu, että suomalaisella koululla on useita perinteisiä juhlia kuten joulujuhla, kevätjuhla sekä YK:n päivän ja itsenäisyyspäivän juhla. Niihin saattaa sisältyä joitakin uskontoon viittaavia elementtejä. Muistiossa on perustuslakivaliokunnan mietintöön viitaten myös todettu, että juhlaan mahdollisesti sisältyvän virren tai jouluevankeliumin johdosta ei juhlaa voida pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavana tilaisuutena. Edelleen muistion mukaan koulun juhlit ovat osa opetusta ja koulutyötä. Perusopetuslain 3 §:n mukaan opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Koulun tulee tiedottaa oppilaiden huoltajille koulussa järjestettävistä tapahtumista ja niiden sisällöstä. Tarvittaessa huoltajien kanssa voidaan sopia oppilasta koskevista yksilöllisistä järjestelyistä ja mahdollisesta vaihtoehtoisesta toiminnasta, mikäli vakaumus estää osallistumisen juhlaan tai sen osaan. Järjestelyistä sovittaessa tulee ottaa huomioon oppilaan turvallisuus. Suomalaisen koulujuhlaperinnön vaalimisessa ja kehittämisessä lähtökohtana tulee olla yhteisöllisyyden ja suvaitsevaisuuden periaate.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on oikeuden uskonnonvapauteen turvaavaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklaa koskevassa oikeuskäytännössään muun muassa katsonut, että vapaus tunnustaa tai olla tunnustamatta uskoa sisältää myös oikeuden olla joutumatta tilanteisiin, joissa henkilöä vaaditaan paljastamaan uskonsa tai joissa hänen on toimittava jollain sellaisella tavalla, josta voidaan tehdä päätelmiä hänen vakaumuksestaan (esim. Sinan Işık v. Turkki -tuomio (2010, erit. kohdat 41–53); ks. myös Pellonpää, Matti ym.: Euroopan ihmisoikeussopimus, 2012, s. 702). Näin ollen esimerkiksi koulun päättäjisjuhlan järjestäminen siten, että osa osallistujista voisi väliaikaisesti poistua virren veisuun ajaksi, ei liene ainakaan kaikissa olosuhteissa hyväksyttävä järjestely.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuri jaosto on krusifiksien esilläoloa italialaisissa kouluissa koskevassa Lautsi ym. v. Italia -tuomiossaan (18.3.2011) katsonut, että krusifiksien esillä oleminen koululuokissa itsessään kuuluu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklaa tämentävän 1. lisäpöytäkirjan 2 artiklan soveltumisalaan (kohdat 63 ja 69).

Mainitun lisäpöytäkirjan artiklakohdan toisen lauseen mukaan ”Hoitaessaan kasvatuksen ja opetuksen alalla omaksumiaan tehtäviä valtion tulee kunnioittaa vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen heidän omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatus ja opetus.”

Lähden siitä, että samoin kuin krusifiksien esilläolon, myös suvivirren laulamisen koulun päättäjisjuhlissa on katsottava kuuluvan EIS 1. lisäpöytäkirjan 2 artiklan ja myös perustuslain 11 §:n soveltumisalaan. Tilaisuuden luonne, myös uskonnonvapauden ulottuvuutensa puolesta, koskettaa paitsi päättäjisjuhlisiin osallistuvia oppilaita myös muun muassa näiden vanhempia ja läheisiä.

Lautsi ym. tuomiossa EIT korosti sitä, että viittaukset traditioihin eivät itsessään vapauta valtiota sen velvollisuudesta kunnioittaa ihmisoikeussopimuksessa ja sen lisäpöytäkirjoissa turvattuja oikeuksia (kohta 68). Euroopassa ei vallitse konsensusta uskonnollisten symbolien esilläpidosta kouluissa ja valtioilla on kysymyksessä harkintavaltaa (kohta 70). Pelkästään se, että koulussa on esillä valtion enemmistöuskontoon kuuluva uskonnollinen symboli, ei osoita 1. lisäpöytäkirjan 2 artiklan kieltämää indoktrinaatiota. Myöskään enemmistöuskonnolle annetun suuremman sijan opetusohjelman mukaisessa uskonnonopetuksessa ei ole itsessään katsottu merkitsevän poikkeusta valtion velvollisuudesta pysyttäytyä uskontoon liittyvissä asioissa pluralistisena ja objektiivisena (kohta 71; uskonnonopetusta koskeva kannanotto perustuu viittauksiin Norjan historian ja traditioiden valossa annettuun Folgerø-tuomioon ja toisaalta Turkin islamilaisista traditioista lähtevään

Zengin-tuomioon). Lautsi ym. -tuomiossa EIT kiinnitti erityistä huomiota valtion niin sanotun neutraalisuusperiaatteen kannalta siihen, että krusifiksi on olennaisesti passiivinen symboli, jonka vaikutuksia oppilaisiin ei voida rinnastaa esimerkiksi opetustarkoituksessa annettaviin esityksiin tai uskonnollisiin aktiviteetteihin osallistumiseen (kohta 72). Edelleen EIT kiinnitti huomiota siihen, että krusifiksien esilläolo ei assosioitu kristinuskon pakolliseen opetukseen, ja että Italiassa kouluissa tarjotaan myös muita uskontoja koskevaa opetusta, eikä viitteitä ollut siitä, että opetusviranomaiset suhtautuisivat suvaitsemattomasti muita uskontoja tunnustavia tai uskonnottomia oppilaita kohtaan. Krusifiksien esillä oleminen ei myöskään ollut johtanut uskonnonopetuksen muuttumista tunnustuksellisia piirteitä omaavaksi (kohta 74). Kokonaisharkinnassa EIT katsoi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1. lisäpöytäkirjan 2 artiklaa ei ollut loukattu.

Totean, että apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen on 17.1.2012 antamassaan päätöksessä (OKV/1361/1/2009) tarkastellut niin sanottuja käräjähartaustilaisuuksia. Kyse oli oikeus- talossa virka-aikana järjestetyistä avajaistilaisuuksista, joihin oli kutsuttu käräjäoikeuden henkilökunta, lautamiehet sekä asianajajien, oikeusavustajien ja syyttäjien edustajia. Apulaisoikeuskansleri tarkasteli menettelyä niin yhdenvertaisuuden kuin uskonnonvapauden ja erityisesti sen negatiivisen ulottuvuuden näkökulmasta. Hän totesi, että vallitsevasta perusoikeuksien turvaamiseen liittyvästä käytännöstä on julkiselle vallalle johdettavissa velvollisuus huolehtia siitä, että evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon erityisasema ei heijastu esimerkiksi virallisiin juhlatilaisuuksiin tavalla, joka saattaisi johtaa uskonnon ja omantunnon vapauden loukkaamiseen. Hän katsoi myös, että tilaisuudet tulee järjestää siten, ettei kukaan vastoin tahtoaan joudu osallistumaan itselleen vieraan uskonnon harjoittamiseen.

Apulaisoikeuskansleri piti oikeuslaitoksessa järjestettäviä, tuomioistuimen itsensä järjestämiä ja koolle kutsumia uskonnollisia tilaisuuksia ongelmallisina julkisen vallan neutraalisuuden ja puolueettomuuden sekä yhdenvertaisuuden edistämisvelvollisuuden näkökulmasta etenkin silloin, kun niitä järjestetään läheisesti virkatoimintaan liittyen viraston tiloissa virka-aikana. Ongelmattomampaa olisi ollut, jos kyseessä oleva tilaisuus olisi järjestetty sille erikseen muualta varatuissa tiloissa virastoajan ulkopuolella. Apulaisoikeuskansleri lausui käsityksensä, että vaikka perinteet sinänsä ovat tärkeitä, on oikeudelliselta kannalta lähtökohdaksi otettava se, että julkisen vallan tulee perustuslain 22 §:n mukaan turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen, joihin kuuluvat muun muassa yhdenvertaisuus ja uskonnonvapaus. Apulaisoikeuskanslerin mukaan tämä julkiselle vallalle kuuluva turvaamisvelvoite menee perinnesyiden edelle.

Totean, että olen 11.11.2011 antamassani vastauksessa (dnro 3634/4/10) ottanut kantaa kunnan koulutoimen menettelytapaohjeeseen, jonka mukaan ruokarukoukset ovat uskonnon harjoittamista ja ne tulee korvata esimerkiksi yleisellä rauhoittumisella ja ruokahetken kunnioittamisella. Pidän selvänä, että koulussa opettajan johdolla päivittäin lausuttavaa ruokarukousta voidaan pitää uskonnon harjoittamisena. Minulla ei ollut huomauttamista koulutoimen ohjeesta.

Käsillä olevan asian arvioimisessa pidän merkityksellisenä ensinnäkin sitä, että – toisin kuin esimerkiksi nimenomaisen ruokarukouksen pitäminen koulussa – suvivirren laulamisen asiayhteytenä ei ole itsessään uskonnollinen tilaisuus. Koulun kevätjuhla on lukuvuoden yhteinen päätöstilaisuus.

Käytännössä koulujen kevätjuhlissa suvivorrestä lauletaan vain sen kaksi ensimmäistä säkeistöä. Näiden säkeistöjen sanat kuuluvat seuraavasti:

*”1. Jo joutui armas aika
ja suvi suloinen.
Kauniisti joka paikkaa
koristaa kukkanen.
Nyt siunaustaan suopi
taas lämpö auringon,
se luonnon uudeks' luopi,
sen kutsuu elohon.*

*2. Taas niityt vihannoivat
ja laiho laaksossa,
puut metsän huminoivat
taas lehtiverhossa.
Se meille muistuttaapi
hyvyyttä's, Jumala,
ihmeitä's julistaapi
se vuosi vuodelta.”*

Totean, että vuoden 1986 virsikirjan uudistamista käsitellyt kirkolliskokouksen valitsema toimistukunta toteaa virren veisuun olevan ”yhtä aikaa julistusta, opetusta, sielunhoitoa, rukousta ja yhteyden kokemista.”¹ Näyttää siltä, että opetushallituksen johtokunnan puheenjohtajana toimivan kansanedustajan Sari Sarkomaan 31.5.2013 sosiaalisessa mediassa toteama siitä, että ”Suvivorren laulaminen kevätjuhlissa ei ole uskonnon harjoittamista. Suvivorri on osa suomalaista kevätjuhlaperinnettä”, ei ensimmäisen lauseensa osalta tarkkaan ottaen vastaa Suomen evankelisluterilaisen kirkon itsensä tekemää virren määrittelyä.

Käsitykseni mukaan yllä siteeratuissa puitteissa pysyttäessä suvivorria ei kuitenkaan koulun kevätjuhlissa laulettuna voida pitää sisällöllisesti korostuneen uskonnollisena: sana Jumala kyllä mainitaan, mutta vain kerran. Asian arvioinnissa kiinnitän huomiota siihen, että suvivorri on vahvasti suomalaiseen traditioon vakiintunut ja perinteinen osa koulujen kevätjuhlia. Se, että suvivorri mielletään normaaliksi osaksi koulujen kevätjuhlia, on nähdäkseni itsessään omiaan vähentämään virren uskonnollista luonnetta päätösjuhlien asiayhteydessä laulettuna. Tässä mielessä se on osa perustuslakivaliokunnan edellä tarkoittamaa suomalaista juhlatraditiota.

Näin ollen katson, että vallitsevassa kulttuuriympäristössämme suvivorren mainittu sisältö ei aiheuta sitä, että koulun päättäjäistilaisuudesta muodostuisi uskonnonvapauden negatiivisen ulottuvuuden kannalta kielletyllä tavalla luonteeltaan uskonnollinen tilaisuus.

Asiassa ei ole siten mielestäni sellaista, joka antaisi minulle laillisuusvalvojana aihetta toimenpiteisiin.

Lähetän jäljennöksen tästä vastauksestani myös Opetushallitukselle tiedoksi.

¹ <http://evl.fi/Virsikirja.nsf/745ff021168d4a8ac2256ff50049b96e/db2da58a5fbc55cc2256ff500540ac0?OpenDocument>